

OSMANLI DEVLETİ 1325 (1909) YILINA AIT BİR BÜTÇE KONUŞMASI

Ruhi TUFAN

1325 (1909) yılı Genel Bütçe Gelir bölümünün tartışılması sırasında Selânik mebusu ve Genel Bütçe Maliye Encümeni tutanak yazarı Cavit bey tarafından açıklanan ve tüm Osmanlı ülkesinde yayınlanması kararlaştırılan konuşmasının önsözünün suretidir. Bu önsöz emekli eğitimci ve yazar Ruhi Turfan tarafından araştırılarak çıkarılmış ve Osmanlıcadan Türkçeye çevrilmiştir.

Cavit bey — Bugün 1325 senesi Genel mali durumumuzun incelenmesine başlıyoruz. Bugünün yalnız bu toplum döneminde değil, memleketimizin siyasal serüveninde pek önemli bir gün gibi simgelenmesi gerekir.

Altıyüz yıldan beri bugün ilk kez devletin genel hizmetlerine yönelik olması gereken paraların (mebâliğ'in) vergi adı ile millet ferdlerinden alınıp toplanmasına milletvekilleri müsaade edeceklerdir.

Altıyüz yıllık uzun bir tarih süreci içinde yine bugün ilk kezdir ki, milletvekilleri milletin sırtına yükletilmiş olan büyük ve ağır yükümlülüğün etkinlik derecesini araştırıp gözetleyebileceklerdir.

Altıyüz yıldanberi süren ve övünülen tarihimiz yanında beliren acılarımız içinde de ilk kez olarak bugün milletin vekilleri

«ulusal egemenlik teorisi'nin» en önemli açık uygulamaları olarak milletin mâlî özgürlüğü'nün temelini perçinleyeceklerdir. (Alkışlar)

Biliyorsunuz, ulusal mâlî egemenlik, tüm ana egemenliklerin gerçekten temelidir:

Maliyenin egemenliği de hazinenin egemenliği demektir.. Hazineye, hele dopdolu bir hazineye egemen olmak ise yine bilirsiniz, her şeye egemen olmak demektir. Meşrutiyet yönetiminin en büyük silâhı kuvvet ve mâlî silâhdır. Yalnız meşrutiyet yönetiminin değil istibdat yönetimininde, yine pek iyi bilirsiniz ve pek acı tecrübelerle simgelenmiştir ki yine en büyük silâhı mâlî silâhı idi. İstibdat yönetimi de hiçbir zaman akıllı, hiçbir zaman mantıklı bir kuvvet olmadığı içindir ki, elinde silâhı kötüye kullanmış ve bu kötü uygulamalar sonucu olmak üzere milletin ayaklanma ve mutlu devrimini hazırlamıştı. Bütün çağdaş devletlerin devrim tarihlerini ve ayaklanmalarını araştırarak okuyunuz. Hepsinde, bizde olduğu gibi sonucu, bir mâlî probleme dayanan ayrıcalıklardan, (imtiyaz, istisna) başka bir şey göremezsiniz. Tümünde milletin ilkiye ayrıldığını, bir yanda daima alan, fakat aldığına karşılık hiçbir şey vermiyen bir kudurmuş azınlık, (Şerze'-i kalile), diğer yanda da, daima veren fakat verdiği karşılık, hiçbir şey almıyan zavallı millet topluluğu!.. bu daima alanlar ve aldıklarına karşılık hiçbir şey vermiyenler, önlerinde utanmaz, yüzsüz bir sefahet, âlemi içinde varlıklarını sürdürüyorlardı.

Daima veripte hiçbir şey almıyan, milletin zavallı çocukları, bu milletin en büyük bölümünü, en kuvvetli en sağlam ve namuslu bölümünü teşkil eden zavallı köylünün ise, yalnız yanmış, harap olmuş topraklarından başka... (Alkışlar)

Hasan Fehmi Efendi — Böyle bir arkadaşına mâlik olduğumuzdan ötürü kıvanç duyuyorum.

Nafî Paşa — Varol cavit!..

Cavit Bey — (Devamla) Evet, yanmış, harap olmuş topraklarından, ezilmiş kalplerinden başka birşeyleri yoktu.

Ayrıcalıklı kişiler, yok etmekte oldukları asil milletin sonunu görmekten endişe duymuyorlardı. Har vurup harman savurarak sürdürdükleri sefahat ve korkunç harcamalarını günden güne artırmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı.

Ama, bu tutum ve davranışları da onların yaşadıkları dönem, uçuruma doğru sürüklüyordu. Onlar böyle yaptıkları için dönem, bu kadar çabuk değişti. Eğer milletin ana bölümünü bu kadar gücendirmemiş olsalardı, emin olunuz ki, ayaklanması ve devrim bu kadar hızlı ve kolay olarak gerçekleşmezdi. Millet, milletin büyük çoğunluğu ne kanun baskısı biliyor, ne de meşrutiyet kanununu onlar, onların anlayacakları teoriler değil, kendi yararlarına bağlı olan konulardır.

İstibdat, bu maddî yararları toptan yok ettiği için milletin tüm sosyal kesimini kendi aleyhine çeviriyordu.

Şimdi efendiler..! İstibdat yönetimine karşılık meşrutiyet yönetimi başladı.

Meşrutiyet, yönetiminin de teorilerini milletin çeşitli sosyal bölümleri anlamaz. Onlar burada bizim aramızda sürüp giden basın kanunu tartışma ve çarpışmalarından veyahut ana yaşamın teorileriyle uygulama işlemlerinden habersizdirler. Onlar yalnız yüzyıllar boyu yok edilen maddî çıkarlarının geri verilmesini istiyorlar. Onlar şimdiye dek yakılmış, yıkılmış olan mülklerinin şimdiye kadar daima saldırıya uğramış olan tasarruf haklarının kendilerine iade olunmasını, ayrıca yıkılan evlerinin onarılmasını arzu ediyorlar ve biz malî egemenliğe sahip bir millet olduğumuz için, bu toplumu oluşturan kişilerin isteklerini yerine getirmek zorunluğu altında olduğumuzu biliyoruz.

Oysa, acaba bu ezilen toplumun şimdiye kadar hiçbir suretle gerçekleştiremedikleri bu isteklerini, bizler gerçekleştirmek olanağını elde edebilmişmiyiz?

Size encümenimizin adın esefle söylüyorum ki, Hayırlı.. başarılı olamadık. Hükümetin 1325 yılı (1909) bütçesini ne gibi duy-

ğu ve düşüncelerle düzenlediğini bilmiyorum. Fakat biz encümenimizde bütçenin yapraklarını açtığımız zaman ,herbir madde karşısındaki rakamı nüstüne gözlerimizi diktiğimiz vakit, emin olunuz ki, kulaklarımızda o zavallı köylülerin, o zavallı milletin ve şimdiye kadar daima boğultuları acı yalvarışlı sesleri çınlıyordu.

Gözlerimizin önünde o daima şikâyet eden adamların yanmış çehrelerini görüyorduk. Onların şimdiye kadar çalışmalarından hiçbir yarar sağlayamayan bu milyonlarca insanların seslerini işitiyorduk. Onlar bize diyorlardı ki, savaş alanları için askerlerimizi biz hazırladık. Onlar, bize diyorlardı ki, savaş meydanlarında vatani koruma ve savunmak için biz öldük. Bu yetmiyor muş gibi, barış alanlarında hükümette yöneticilerin beceriksizlikleri yüzünden bizler kendimizi yok ettik. Ağır kışlara, yazın kızgın güneşlerine kadınlarımızın çocuklarımızın vücutlarını sere rek çalıştık ve sonunda mutlu olacağımız günlerde tanrının büyük lütfu ve yardımı olan ürünlerimizi alarak, bizimde güleceğimiz bu günlerde arkamızda ya mültezimlerin (Devlete ait bir geliri götürü olarak üstüne alıp toplıyan) eskiden korkunç ezici, kahredici pençesinden veya görevini kötüye kullanan memurlarımızın saldırganlığında.

Evet!.. bütçenin her bir rakamı bize bu sesleri tekrar ediyordu. Bize gözümüz önünde korkunç bir sefalet sahnesi yaşantısını gösteriyordu. Fakat.. diğer yandan başka bir ses yükseliyor ve bizim rakamlar üstünde işliyecek ellerimizi tutuyordu. O başka ses te efendiler!..

Bir manevi sest ki, vatanın yüksek çıkarlarını bize ihtar ediyordu. Biz, bir mutluluk güvencesi isteyen bu millet fertlerini kurtarmayı, mesut etmeği arzu ediyorduk. Fakat vatani yaşatmayı daha gerekli görüyorduk. Vatani yaşatmak için lâzım kanı, hatta biraz bozuk olsa da, yine o damarlarına akıtmak gerektiğini de düşünüyorduk.

Yaşamak mesut olmaktan evveldir, işte bunun içindir ki Efendiler!..

İstedığımız düzenlemeleri, değişiklikleri ve önerileri yapmadık. Fakat, ona karşılık, milletin bütün yaralarını zannediyo-

ruz ki, açıklığa kavuşturmayı başardık. Şimdi pek açık yaralar karşısında bulunduğumuz için sağlam ve etkin bir iyileştirme ve tedavi uygulaması elbette kolay olmayacaktır. İlaçların verilir miktarını düşünerek vermek zorundayız.

Her şeyde birden bire hareketten iyilik yerine fenalık hasıl olur. Özellikle değişiklik önerilerinde daima itidal, daima düşünceli hareket etmek gereklidir. Bugün bizden çok medeni, bizden çok kalkınmış olan milletlerin, Devletlerin bu çağa yönelik pek çok toplu önerileri istekleri vardır ki, bunları bozmak istedikleri halde, bir türlü başarılı olamıyorlar. Hatta onun bir parçasını bile kaldırmaya cesaret edemiyorlar. Çünkü her şeyden ziyade **Maliye alanında** adımları bilerek atmak lazımdır.

Belirsiz bir temel üzerinde kapalı gözlerle yürüyecek olursak, sonucu pek fenaya varır. Yıl sonunda bütçenin kabaran açıkları ve kabarmış açıkları kapamak için yıllık doğal harcamaları örtmek üzere 'istikraz' a daha şiddetli başvurma gereği...

Biz şimdi esefle söylüyeyim, bu düzenleme ve değişiklik yapmakla beraber yine bugün **yirmibeşmilyon** lira gelir ile takdim ettiğimiz bütçemiz **iki buçuk, üç milyon** lira kadar bir açıkla kapamak zorunda bulunuyoruz. Demek ki düzeltmek ve değiştirmek önerisi yapamadığımız gibi, bu hususta yani bir senin gerekli harcamalarını kendi gelirlerimizle kapamamak hususunda da geçmiş dönemden ayrılamıyoruz.

Bu da esefle söylenecek bir şeydir, fakat ne yapabiliriz? Harcamaları ne kadar kısmak lazım gelirse kıstık ve zannediyoruz ki, bütçemizde eski devrin savurganlık mirasından birşey bırakmadık. Bundan fazlası milletin yaşantısını yaralamak olurdu.

Efendiler!.. Bütün Devletler hızlı ve yaygın bir gelişme düzeni içinde nasıl adımlarla yürüyorlar. Yürüyorlar değil, koşuyorlar, uçuyorlar. Medeniyetin zorunlu öğeleri yine bilirsiniz ki milletlerin harcamasını ne denli artırıyor. Bu harcamaların bir bölümü gereksiz ve devletin yetki sınırlarını aşmadan ileri giliyorsa da, bir bölümü de zorunludur.

Harcamaları yüklenenler, yüklenebilenler, yaşayacaklardır, edemiyenler için ise, geleceği karanlık ve karışık görmek zorunludur. Biz o masraflardan özellikle, faydalı olanlardan pek azını gerçekleştirebiliyoruz. Gereksinmelerimiz harcamalarımızdan kat kat ziyadedir. Onun için tüm harcamalarımızda, artık işliyecek bir nokta kalmamıştır.

Gelirlere gelince; otuzmilyon insan için otuzmilyon, vergi görünürde az sayılır, ve varsayım olarak arttırılması gerekli görürüz. Fakat geliri nasıl arttırabiliriz? ya mevcut yükümlülüğe yeniden vergiler eklersiniz, ya da yugulanmakta olan vergilerin yüzdelerini arttırırsınız yahut yürürlükteki vergilerin toplayış yollarını yeniden düzenlersiniz. Vergilerden daha fazla yarar sağlanması için, memlekette yapılacak iç işlerde gerçekçi düzenlemelerle bayındırlık işlerini değerlendirirsiniz .

Mevcut Vergileri arttırmak, bundan içimizde hiç kimse söz edemez zannederim. Vergiler cetveline başından başlayınız, ta sonuncu maddelerine kadar gidiniz. Hepsinde göreceksiniz ki, fazla bir vergi zammına artık tahammül yoktur. Yeni vergiler öneremeyiz.

Ahalinin vergi yükü ağırlığı diye biliriz ki, şimdiden en üstün haddi bulmuştur. Her tarih döneminde ve her sosyal toplum döneminde bir milletin belirli ve sınırlı parasal gücü vardır.

Bu belirli sınır ve gücün üstüne çıkılırsa, perişanlık ve yoksulluktan başka bir sonuç elde edilemez. Vergiler kolay kolay oynanmaya elverişli silahlar değildir. O halde ne yapacağız. Acaba vergilerimizin yüzdesini arttıramadığımız gibi, mevcut vergilerimize yeni vergiler ilâve edemediğimiz gibi diğer ikisinden birisini ihtiyar olmak bizim için kabil değildir? Kabilidir ve onları yapmağa yalnız onları yapabilmeğe başarılı olacağımızdan dolayıdır ki, müteselli oluyoruz. Bunları yapabileceğimiz içindir ki, seçmenlerimizin karşısına açık ağızla çıkabileceğimizi zannediyoruz. Bunların birincisi vergi koyma ve vergi toplama biçimlerini kapsar.

Vergilerimizin aslındaki fenalıktan ziyade emin olunuz ki, halkı zarara sokan, tedirgin eden, emin olunuz demeye gerek

yok! Çünkü her birimiz bu sevgili vatan' in çeşitli köşelerinden geliyor ve halimizi biliyorsunuz. Halkı en çok zarara sürükleyen şey, vergilerin toplama biçimindeki fenalıklar ve haksızlıklardır. İşte iyi bir vergi alma sistemi ile o haksızlıkları, o adalesizlikleri, yok etmeği başarırız, maliye vekili Beyefendi hazretleri atayacakları memurların namus ve yeteneği ile bize bunu sağlamaya muvaffak olursalar, taşrada bulunan memurlarına kesin emir vererek aksine hareket edecek olanları da şiddetle cezalandıracak olurlarsa, hem biz görevimizi yapmış oluruz ve hem de maliye bakanı (Nâzırı) memlekete karşı görevini yapmış olur. Bu görev Maliye vekiline aittir.

Fakat Maliye Bakanı vergilerin alınma biçimi ile ilgili ne kadar düzenlemeler getirirse getirsin, bunun bize sağlayacağı yararlar da nihayet yine sınırlıdır.

İçişleri Bakanı memleketin dört yönünde güvenlik ve düzeni sağlamaya muvaffak olursa, Bayındırlık Bakanı da ona ek olarak verilen görevi iyi yürütürse ve vakitlerini memleketin yararına ve geleceğine hizmet edecek işlerle geçirirlerse, o zaman emin olunuz ki, bu vergilerin yüzdelerini arttırmaksızın bu vergilerle yalnız açıklarımızı kapatmak değil, daha dört-beş milyon lira gelir almak kabül olur... (Doğru sesleri... Hepimiz katılırız sesleri...)

Güvenlik ve asayişin pekiştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi sayesinde ki bugüne kadar çiftliklerine gidemiyen, bugüne kadar topraklarını işletemiyen toprak sahiplerinin hukuksal güvenceleri sağlanır ve kendileri vatanın her türlü gereksinmelerini de edecek servetler meydana getirmeğe muvaffak olurlar. Eğer yine bir yerden bir yere gitmek için güven bulunmazsa, yine herkes bulunduğu yerde mırhlanıp kalmak zorunluğunda kalırsa, nasıl istersiniz ki, bizim memleketimizin en büyük kaınması, en büyük aşama ögesi olan tarımımız ileri gidebilsin. Elbette gitmez. Tarım ileri gitmeyince, emin olunuz ki, **Osmanlı Devleti yoktur.** Osmanlı Devletinin ruhu, yaşantısı hepsi yalnız **Tarımdan ibarettir.** **Ticaret** bizim için ikinci bir vasıtaadır. **Endüstri** ise daha kimbilir, belki de yüz sene sonra doğacaktır. Oysa, bizim tarımı-

mız bize tanrının da lütfu ve topraklarımız üzerinde yapacağı-
mız tarımsal çalışmalar bizi zengin etmeğe ve yerimizi güçlen-
dirmeye yeter.

Bayındır işlerine gelince; Bayındırlık işleri de, o zavallı ta-
rım kesimine ne büyük destek ve yardımcıdır.

Her sene ancak masraflarını sağlayabilen çiftçi bazı bere-
ketli senelerde fazla ürün aldığı zaman, o fazla ürününün gözü-
nün önünde kendisine hiçbir şey getirmeksizin çürüyüp gittiği-
ni görüyor.

Çünkü, onu dışarı yollamak için lazım gelen her türlü Bayın-
dırlık araçlarından yoksundur. İşte asayışı sağlamak nasıl içiş-
leri bakanının görevi ise bu yoksullukları gidermekte öylece bay-
ındırlık bakanının görevidir. Zannedirim, bu kanuda Meclis bi-
zimle aynı görüşte ve fikirdedir değilmi? (Hay, Hay sesleri...) Ben
arzu ederdim ki, Bakanlarımızın kendileri de burada bulunup
meclisin bu genel isteğini dinlesinler ve işitsinler. Ona göre de
hareket etsinler. Memleketimizin genel gelirinin artırılması ve
genişletilmesi için varolan şu sebeplerle öğeleri gördükten son-
ra, biraz da bu gelirin değerlendirme biçiminden ve tahmininden
ve bugün size sunulan bütçenin gerçek bir bütçe mi, yoksa ha-
yali ve vehim ile dolu bir bütçe mi olduğundan söz edeyim.

Bir Maliye Bakanına düşen en önemli görev, bütçesini gayet
samimi gayet açık olarak yapmaktır. Bütçenin açık veya açığsız
ciması gelir ile giderin dengeli olup olmaması, bunlar o kadar ö-
vünülecek şeref konuları değildir.

Doğrusunu isterseniz, Bütçe denkleştiği zaman şeref, ba-
kanından ziyade memlekete düşer ve yönelir.

Maliye bakanına düşen en büyük şeref ise, bize getirdiği
bütçe, vicdanının gerçek bir yankısı olmasıdır. O bütçe varsın
açıkla kapansın. Fakat, elverir ki, vehim ve hayalden, yalandan
uzak bir bütçe olsun. Acaba maliye bakanının size verdiği bu
bütçe bu suretle hazırlanmış bir bütçe midir? Bütçenin hazırla-

niş biçimini inceliyecek olursak gerçekten bu yolda Maliye Bakanının ve kendisine yardımcı ve arka olanların hepsinin görevlerini tamamen yaptıklarını teslim eyersiniz. Bütçede gelirin tahmininde acaba ne gibi esaslara riayet ettiler? Memleketimizin geçmişteki durumu ile bugünkü durumu arasında bir yön, oran ve karşılaştırma bulmak güç olduğu halde yine bu bütçeyi tertipleyip düzenlemeye memur olanlar mümkün olduğu kadar gerçeğe yakın bir bütçe hazırlamak için ne yapmak lazım geldi ise yaptılar. Bütçe önce son üç yılın yani 1323 senesi dahil olduğu halde 1320 - 1321 - 1322 senelerinin (1907 - 1906 - 1905 - 1904) gelirlerinin. Fakat tahakkuk üzerine göre değil, gerçekten tahsilât üzerinden elde edilen ve maliye hazinesine girmiş olan paralar dikkate alınarak - ortalaması üzerine tertip edilmişti.

Üç yılın ortalaması üzerine bir bütçe düzenlemek yanlış bir hareket değildir. Fakat gerçeği doğrulamağa da yetmezdi. Avrupa' da vergilerin büyük bir bölümü tarım vergilerinden doğrudan doğruya vergilerden ibaret olmıyan memleketlerde üç yıllık ortalama gerçek bir fikir vermeğe yeterli olabilirdi. Fakat, vergilerin büyük bir bölümü tarımcılar üzerine tarh edilmiş vergilerden (Tekâliften) çıkarılmış olan bir memlekette, üç yıl içinde gerek aşağı cihete gerek yukarı cihete olağanüstü yıllar bulunacağından dolayı doğru bir ortamı kapsamaz.

İşte bunun için eski maliye nazırı Ziya Paşa zamanında üç yıllık ortalamalar üzerine düzenlenen bütçe sonraları Mösyö Loran tarafından beş yıllık ortalamaya icra edilmiş böylece çok uygun ve düşünceli bir yol izlenmiştir. Beş yıl zarfında, elde edilen tahsilat dikkate alınmakla da yetinilmemiş, bundan başka bundaki yanlışları değiştirmek ve düzeltmek üzere de bazı girişimlere de başvurulmuştur.

Beş yıllık tahsilatı toplayıp bunların ortalamasını aldıktan sonra onbeş yıldan herbirinin diğerine oranla fazlası veya noksanı olduğuna... fazla ve noksanları toplamışlar, her ikisini birden çıkardıktan sonra, çıkan sonucu fazla yana, gerek noksan yana ait olsun, bulmuş oldukları genel ortalamadan düşürülmüş

ve yahut ona zam edilmiştir. Bu suretle elde edilen rakamın bizi aldatmayacak bir rakam olduğuna emin olabiliriz ve bundan ötürü bütçenin tertipçilerini ve bu arada memleketimizde pek ciddi, pek aylık çalışmaları ile içtenlikle inandığımız danışman Mösyö Loran'ı alkışlarız.

Evet Nazır; Mösyö Loran ve Yardımcılarınca sürdürülen usul sayesinde ki, muhtemel rakamlar gerçek rakamlar derecesinde bir gücü kapsar. Meğer ki, tüm hesapları bütün tahminleri alt üst edecek olağanüstü olaylar ortaya çıksın.

Bu gibi olağanüstü olaylar çıkmadığı halde, sizi komisyonumuz adına temin edebilirim ki, bu bütçedeki yirmibeşmilyon lira, yirmi altı milyon lira olabilir. Fakat yirmüç milyon lira olamaz.

Gelirin tahmininde izlenen bu yol'a bazılarının - Meclisimiz- çeriden değil, fakat dışardan Maliye ile ilgilenenlerden - bazılarının itirak ettiklerini işittim. Fakat bu karşı çıkmalar kesinlikle gerçek değildir. Çünkü gelir tahmini hususunda çeşitli gelişmiş ülkelerde izlenen ve geliştirilen usullerin hiçbiri bizim için uygulanamaz. Biz gelirimizi tahmin etmek için son yılın gelirlerini dikkate almış olsaydık aldanırdık. 1323 senesinde (1907) görülen gelirin 1335 senesinde (1909) tamamen toplamacı nasıl düşünülebilir.

Hepiniz biliyorsunuz ki, gelecek hiçbir zaman geçmişe benzemez. Tamamen geçmiş biçiminde açıklanması için hiçbir neden de yoktur. O halde yalnız bir yılın gelirini esas kabul etmiş olsaydık, bu senenin sonunda kötü bir durumda bulunmaktığımız ihtimali daha kuvvet kazanırdı.

Bir yılın gelirini dikkat nazarına alamıyacağımız gibi, bir yılın geliri üzerinde de maliye bakanının isteğine, kendi görüş ve inancına dayanarak, bazı değişiklikler yapması, suretile belirecek rakamları kabul etmek zordu.

Maliye Bakanları ne kadar namuslu olurlarsa olsunlar, ne kadar doğru söylemeği isterlerse istesinler, kendilerinde bir

duygu bir eğilim vardır ki ,o da bütçenin gelir bölümü'nün biraz fazla görülmesi eğilimidir. Demin arzettiğim gibi, bu şeref, gerçek bir şeref değildir ve bütün Maliye Bakanları, bu şereften pay almasını isterler ve bunun içindir ki Devlet gelirlerinin tahmininde onlar'a büyük bir takdir hakkı verecek olursak bütçenin gelir bölümü kabarıp. Hem de keyfi bir surette kabarıp. Bu değişik tahmin yönteminin hiçbiri bizim durumumuza uygun değildir. Bize en uygun olan tahmin usulü şu bütçedeki usuldür. Devlet gelirinin tahmininde kabul edilmiş olan bu usule encümenimizde tamamen katılmıştır. Encümenimizin Devlet bütçesinde uyguladığı değişiklik yalnız bazı maddelerle ilgilidir. Onlarında nedenlerini sırası geldikçe arz ederek açıklıyacağım.

Devlet geliri deminde arzettiğimiz gibi bir yıl zarfında hazineye maddeten girmiş olan (nukud ve mebalığı) paralarla akçaları kapsıyorsa da hepiniz biliyorsunuz ki, bu paralar içinde yalnız o yıl'a ait tekâlifin geliri değil eski yılların bakiyeleri de dahildir.

Yani şu bütçe hem bu yıl zarfında bu senelik vergilerden meydana gelecek olan tahsilâtı hem de geçmiş yılların bakiyelerini kapsar. Bütçenin, bu suretle tertip edilmesini kabul edebiliyorduk. Bunda hiçbir sakınca yoktu. Nasıl ki kabul ettik, Fakat, pek isterdikki, şu bütçeye konulmuş olan rakamların ne kadarı vergilerden ne kadarı da geçmiş yılların bakiyesinden tahsil edilmiş olduğunu bilelim. Eğer Maliye Bakanlığı bunu da hazırlamış olsa idi, gerçekten kendisi için şikâyet edecek hiçbir şey bulamazdık.

Fakat, bu yıl mevcut olan şu noksanı hesap defterinin noksanından, eski yönetimin kusurlarından bunlara eklenen daha birçok olaylar ve sebeplerden ötürü bu yıl mevcut olan bu noksanı ümit ediyoruz ki, gelecek sene telâfi edeceklerdir. Fakat bunu telâfi edip etmeyeceklerini de kendilerinden işitmek isteriz. Çünkü memleketin Malîyesi için bu gayet önemlidir.

Maliye Bakanı — Her suretle çalışacağız.

Cavit Bey — Teşekkür ederim. O zaman memlekette hazi-

neye borçları olanların ne kadarının borçlarını ödediklerini, ne miktarının vergi borcunu bir namus borcu gibi telakki etmediklerini o zaman anlayabiliriz. O zaman (Bâkaya) kalanlar, gerçek mikdarı bizce belli olunca geriye bırakanlar ve bıraktıranlar hakkında ne yolda işlem yapılması lâzım geleceğini daha iyi belirtiriz.

Bu geri bırakılma sorunu bizim elli, altmış, yetmiş senelik maliyemiz geleneğinin en acı bir yarası, en müthiş bir hastalıdır. Her senenin bütçelerinde hiçbir zaman giderle gelir bölümü dengeli olmamıştır. Daima bir seneden diğer seneye büyük bir gider mikdarı aktarılmış, fakat bu büyük borç yükü Devletin borcu millî haysiyetin borcudur. O borçlar sonunda bugün yarın ödenecek borçlardır. Fakat o alacaklar öyle midir? Hiç öyle değildir.

Alacaklar nihayet senelerin enkazı altında biriktikçe bir daha tahsil edilemeyecek, maliye defterlerinde alınması zor (mümteniül-tahsil) sırasına geçecek olan bir bölüm alacaktır. Bundan ötürüdür ki, bizim maliye işlerine yapılacak en büyük hizmet geri bırakılma (bâkaya) sisteminin kaldırılması ile açıklığa kavuşur. Ve mademki maliye bakanı beyefendi hazretleri gelecek yıl bize bu senenin vergi bâkayasından gerek geçmiş eski yılların her birine ait kalanlardan ne mikdar kaldığını göstermeği taahhüt ediyorlar. Biz de bunu bir senet gibi telakki ederek bu hastalığın düzeltilebileceğini ümit ederiz.

Bu sene, şu suretle tahmin ve takdir edilen gelirler hakkında uygulanan diğer bir yöntem de, tahsil ile yükümlü ve zorunlu olan Devlet dairelerinden her birinin toplayacakları gelirleri başlı başına harcama yetkilerinin olmayışdır. Bu da bir milletin maliyesinin düzenli görünüşü bakımından gayet önemli bir noktadır.

Bilirsiniz ki, bizde birçok dairelerin kendilerine özgü özel gelirleri vardır. Bu dairelerin müdürleri, bakanlar kendi dairelerine ait olan bu özel gelirleri, güya kendi şahıslarına ait bir şeymiş gibi, telakki ederler. Yani onda özel bir mülkiyet hukuku var-

miş zannederler ve bu gelirler üzerinde maliye bakanının denetim hakkını kesinlikle çekemezler.

Bir devletin yalnız bir hazinesi olur. Hangi Devletin çeşitli hazinesi olursa o Devlet hiçbir zaman iyi bir maliye yönetimine sahip olamaz. Bir Devletin bir hazinesi olmalı bütün gelirler bir yerden girmeli, bütün harcamalar oradan çıkmalıdır ki, intizam ve birleşme hasıl olabilsin.

Şimdiye kadar bizde hal böyle cereyan etmiyordu. Böyle cereyan etmediği için ne yolsuzluklar, ne kötüye kullanışlar meydana geliyordu. Bütçede tahsisat vermekte amaç nedir? Bütçede ödenek vermekten maksat, her dairenin maaş fasılları ile çeşitli fasıllara ait harcamalarını kesinlikle ve sınırlarını takdir ve bunun dışına yetki sınırlarını aşmayı bakanlardan almaktı. Oysa, Bakanlar kendi dairelerine ait özel gelirleri bir çeşit mukaddes ve aziz bir şey gibi telakki ederler. Bu eski dönemde anlaşılabilirdi. Fakat, bugün bizce anlaşılabilir ve bizce anlaşılamiyan bu hakikat, zannederim ki, nazırlarca anlaşılıyor. Onlar başka türlü düşünüyorlar. Biz başka türlü düşünüyoruz. Onlar meşruyet yönetimini ve maliye yönetimini başka türlü telakki ediyorlar. Biz başka türlü anlıyoruz. Bugün hâlâ kendi özel gelirlerinin üstünde maliye bakanının bir denetim hakkından yoksun olarak kendi bütçelerinde mevcut olan gelirleri istedikleri gibi harcama yetkileri olduğunu iddia ettiklerini işitiyoruz.

Bunun bir gerçek olup olmadığını bilmiyoruz. Fakat, maliye bakanı aşıl maliyeyi bütün kuvveti ile savunmalı, arkasında bir kuvvet, büyük bir kuvvet, meclisin kuvveti olduğunu bilmelidir. Aksi takdirde o görevini tecavüz etmiş olur.

Biz, maliyemizin düzeni için harcanacak olan her bir akçanın nereye harcandığını bilmekliğimiz için hepsinin bir yerden çıkmasını arzu ederiz.

Bu sözlerimi, abarttığımı sanmayınız. Satılacak beş kuruluşluk eski bir sandalyanın parası bile bu genel bütçeye girmeli ve masrafı da genel bütçeden çıkmalıdır.

Zannederim ki, bizim maliyemizin işleri İngiltereninkinden ileri ve düzenli değildir. Yine zannederim ki, nazırlarımıza olan güven ve nazırlarımızın da yenekleri de İngilizlerin İngiltere nazeretine olan güvencesinden ve onların yeteneklerinden fazla değildir.

Öyle olduğu halde, İngilterede bir müzenin ziyaretçilere satacağı **beş kuruluşluk katalog** genel bütçeye girerken niçin yüzbinlerce liralara özel bütçeler içinde kalsın.

Maarif'e, Bayındırlığa ait olsun, Harbiye ve Bahriye'ye ait olsun, bütün özel gelirlerin genel bütçeye girmesi fikrinde ısrarlıyız. İşte gelecek toplantımızda kanun lâyihasının çeşitli maddelerini müzakere edeceğimiz zaman bununla ilgili bir maddede bulunduğunu göreceksiniz.

Bütçemizin önsözünü teşkil eden şu maruzatımdan sonra, Genel gelirlerimiz hakkında da bazı açıklamalarda bulunmaklığımıza müsaade buyrulmasını isterim.

Devletimizin genel gelirleri üzerinde acaba, yirmi, otuz seneden beri nasıl bir değişiklik meydana gelmiştir?

Maalesef, komisyonumuz hükümete ait olan gelirler ve vergiler için gerekli belgeleri elde edememiştir.

Bundan ötürü, ne maliye nazırını ne de maliye bakanlığını kınamaya hakkımız yoktur.

Bu kabahat bütün bir devre aittir. Sorumluluğu da o devreye yöneliktir. Fakat bu hususta ilk yapmış oldukları tahkikat ve araştırmalar ve onların neşretmiş oldukları bazı belgelerden yine memleketimizde de arada sırada on, onbeş senelik aralıklarla zavallı milletin gözlerini boyamak için neşredilen bütçelerden esinleniyoruz ki Devletin genel gelirlerinin Maliyeyi ilgilendiren bölümünde bu otuz sene zarfında hiç artış olmamış, günden güne düşüş, alçalma, çöküntüden başka birşey görülmemiştir.

Diğer yandan, esefle söylüyoruz ki, memleketimizde bir parasal egemenlik kurmuş olan yabancıların genel borçlar yöneti-

minin (Duyun-u umumî' ye) topladığı gelirlerle yirmi sene zarfında önemli artışlar var. Damga resmi bu yirmi sene zarfında yüzde iki yüz artmış, içki gelirleri yüzde doksan raddesinde, av gelirleri, yüzde ikiyüz, ipek ondası (Harir Öşrü) yüzde altıyüz artmıştır. Bir yabancı yönetiminin memleketimizdeki başarısına karşı, şu perişan, acıklı, beceriksiz tutumumuz ne kadar teessüfe şayandır, değil mi?

Fakat bu beceriksizlik ve güçsüzlüğün sorumluluğu ne bize ne de size aittir. Bu âciz, zaif tutumdan sorumlu olacağı bir yana bırakarak şimdi kendimize ait olan gelecek sorumluluğu düşünecek olursak az zamanda kaybettiğimizi telâfi etmek ümit ve hayali vardır. Bununla avunmalıyız. Teselli bulmalıyız (Alkışlar!..).

Devletin, genel gelirlerinin her bir kısmında, efendiler, Emîâk gelirlerinden başlayınız. Bize milyonlar getiren (beş milyon lira) gelir getiren âşâr vergisinden başlayınız senede yediyüz otuzikibuçuk kuruş hâsılâtı olan vergiciklere kadar gidiniz, bunların hepsinde bir haksızlık bir adaletsizlik mevcut olduğunu göreceksiniz. Hiçbiri verginin ana kurallarına kesinlikle uygun değildir. Bir millette halktan alınacak olan vergi, halkın geliri ile orantılı olması lâzım gelir. Vergi konulmasında birinci ana kural budur. Halktan her birinin, Devletin genel hizmetlerine karşılık cebinden çıkacak paralar onların gelirleri ile tamamen orantılı olmalıdır.

Halbuki bizim vergilerimiz gelire orantılı vergiler midir? Ne Emîlâk, ne âkar, ne ârazi, ne âşâr ne hayvanlar bunlardan hiçbirisi ile gelir arasında zerre kadar bir orantı yoktur. Bazılarında görürsünüz ki, yüzde ellisi, altmışı alınıyor, bazılarında görürsünüz iradın yüzde yirmi otuzu, hükümet adına hazine namına alınıyor. Böylece almak, vergi almak değildir. Bu bir çeşit serveti müsadere etmekten başka bir şey değildir.

Bunlar böyle olmakla beraber, bu haksızlık, bu adaletsizlikler baştan aşağıya kadar mevcut bulunmakla beraber, demin arzettiğim ahvale riayet edecek olursak ve sonra bu vergilerin miktarında bazı indirimler yapmaya muvaffak olursak, birkaç

sene içinde emin olunuz ki, bunların gelirleri artacak ve çok artacaktır.

Meşhur sözdür: «masraflar vardır ki, çoğaltınız derler, gelirler vardır ki azaltınız derler, azaltacak gelirler vardır ki, size fazla fazla milyonlar getirir, çoğaltacak harcamalar vardır ki, çoğalttığınız zaman yine size fazla fazla yine milyonlar getirir». Onun için ne masrafı tamamen kısmak yoluna gidelim, ne de gelirleri büsbütün yükseltmek çarelerine başvurmalıyım. İyi inceleyelim. Hangilerinin indirilmesi lazım gelirse önce onları indiririm. Fakat, bu sene için değil.. Evvelce arzettiğim gibi, gelecek yıllar toplumumuz için, önce tahsilatda, mevcut olan haksızlıkları, adaletsizlikleri ilga edelim.

Bir-iki sene içinde göreceksiniz ki, verginin yüzdesini indirdiğimiz halde yine hasılatı artacaktır. İşte bizi bugünkü durumumuzda teselli eden yalnız bundan ibarettir. Yalnız bundandır derssek belki biraz mübalağa etmiş olurum. Bununla beraber, daha birşeyden ümidimiz vardır.. O ümidimiz de asırlardanberi ayaklarımız altında ezdiğimiz halde bir türlü istifade etmek yolunu bilemediğimiz, topraklarımız, madenlerimiz, ırmaklarımız, sularımız, nehirlerimizdir.

Bunlar, bütün bu kaynaklardan milyonlar istihsal etmek olanığı bulunduğu halde, biz onları bırakmışız ki, bize yararlar sağlayacağına, kabarmalarla taşkınlarla, zarar meydana getirsin. Yararları olmadıktan başka ürünlerimizi sular altına gömsün ve senenin sonunda bütün bir senenin çalışmalarımızdan başka servetimizi de mahvetsin.

İşte bizim ayaklarımız altında yüzen bir serveti artık ümit ediyoruz ki, bir yandan hükümetin himmeti ile, fakat diğer taraftan da milletin eski yaşam koşullarını değiştirmesi sayesinde ktisap etmeğe muvaffak olacağız.

Evet! hükümete bağlı olan görevi söyledim. Millete bağlı olan görevde gayet önemlidir.

Millete taallük eden bu görev de biraz girişim kuvveti sa-

hibi olmaktır. Millete bu girişim gücünü verecek olanlar da bizleriz.

Eğer bizler tatil günlerinde memleketlerimizde seçmenlerimiz karşısına gittiğimiz zaman, onlara bu duyguları telkin edecek olursak, emin olunuz ki, yavaş yavaş hepsini girişim gücülerine getirmeğe muvaffak oluruz. Ve buna muvaffak olduğumuz gün, bizim geleceğimiz tamamen temin edilmiştir.

Çünkü serveti istihsal etmek için lâzım gelen araçlar var. Doğal araçların hepsi elimizde var. Bunun için hiçbir yerden hiçbir şey aramak zorunluğunda değiliz, o doğal araçlar üzerinde çalışacak olan kollar ve kuvvetler de mevcut olunca, geride yalnız bir eksikimiz kalır ki, o da sermayedir. Fakat sermaye, o pek kolay gelir, emin olunuz...

Girişim gücü görülünce, bizde o duygu görülünce, bizde o düzenli iç yönetim meydana gelince emin olunuz ki, bize sermayelerini verecek olanlar arkamızdan koşarlar. Biz onların arkasından koşmağa mecbur ve muhtaç olmalıyız. Fakat onlara bu delili göstermek bize yalnız bize; özellikle bize düşen bir görevdir.

Millet, millet ne kadar bilgin olursa olsun, ne kadar okumuş olursa olsun, her şeyi anlayamaz. Eğer siz o milletin güzide fertleri olmasa idiniz, elbette buraya gönderilmezsiniz. Millet her ellibin kişinin içinden sizi gönderdiği için elbette o ellibin kişinin vekili olduğunuz için elbette o ellibin kişiye yol göstermek zorundasınız.

Hasan Fehmi efendi (Sinop) — Acaba hepimiz, gidecek miyiz?

Cavit Bey — (Devamla) O elli bin kişiye gösterilecek yol, memleketin yalnız şimdiki yolu, yalnız bugünkü yaşamının yolu değil, hem de geleceğin yolu olacaktır. Şimdi bu ümitleri ve tesellileri aldıktan sonra olanlarla epeyce kendimizi doyurduktan sonra birazda şu çeşitli gelirleri gözden geçirelim.

Ülkümetin bize hazırlamış olduğu bütçe ile bizim yapmış olduğumuz bütçe arasındaki farkların toplamı yirmibeş milyon liraya çıkan genel gelirlerimizin bir hesabını yaptığımız zaman

göreceksiniz ki, bunun dört beş milyonu vergi denmeğe lâyık değildir. Bunlar ve hazine mülkleri gelirlerinden oluşan bir takım gelirlerdir veya devletin ayrıcalıklı vilâyetlerinden kesin olduğu bazı vergilerdir...

CAVIT BEYİN KISA HAL TERCÜMESİ

Tanınmış Türk maliyecisidir (1875-1926). Selânikte doğdu. Mülkiye mezunudur. Okulu bitirdikten sonra memur ve öğretmen olarak çalıştı.

Meşrutiyet yönetiminin (1908) de yeniden kurulmasını sağlarlar arasında bulundu. Meclis-i mebusanın ilk döneminde Selânik mebusu olarak meclise girdi.

Bütçe komisyonu mazbata muharriri olarak 1325 (1909) yaptığı ilk bütçe konuşma ilgi topladı. Bu konuşmanın genç maliyeciler için dikkate değer nitelikler taşıdığı kanısındayız.

Konuşmanın eski yazılı tam metni o günlerde özel bir gazetede yayımlandı. Biz bu metni bugünkü dilimize çevirerek ilgililere sunuyoruz.

Cavit bey bir süre sonra Tefik Paşa kabinesinde Maliye nazırı oldu. Mondoroş mütarekesinin ilk günlerine kadar bu dönemin siyasal yaşantısında renkli bir sima olarak tanınmaya başladı. Osmanlı Devletinin malî işlerinde söz sahibi idi. Ayrıca nafia nazırlığı da yaptı.

Osmanlı Devletinin yaptığı tüm istikrazlarda rolü oldu. Tarihte Londra'da Berlin'de yapılan malî konuşmalara katıldı.

Lausanne konferansı sırasında borçlar konusundaki tutum ve davranışlar ulusal görüşlere ters düştü .

Cumhuriyetin ilk yıllarında iktidarın tutumuna muhalif görülen Cavit bey 1926 da Atatürk'e karşı İzmir'de düzenlenen suikast hakkında bilgi sahibi olduğu kanısına varılarak İstiklâl Mahkemesi kararı ile idam edildi.